

Õppekeelest ja keelte õppimisest Eestis

Austatud kuulajad, räägin programmis väljakuulutatud teemal seda mõnevõrra liigendatult, seega räägin nii õppekeelte kujunemisest koolides kui ka keelte õppimist Eestis. Teen seda pedagoogina, keeldidaktikuna ja haridusanalüütikuna.

Kui saadame oma lapsed ja lapselapsed esimesse klassi, peame üsna loomulikuks seda, et õppimist alustatakse emakeelsest aabitsast, mis kirjutatud eesti keeles ja eesti keele õppimiseks. Ka koolis on vaja emakeelt õppida. Haridusteel edasi liikudes tulevad matemaatika ja teised õppeained ja õpikud, arusaadavalt samuti eesti keeles. Tänavusel Eesti riigi 100. dal juubeliaastal on põhjust meelde tuletada sedagi, et eesti koolikultuur oma emakeelsete rahvakoolidega on vanem kui meie omariiklus, ning on põhjust uhkust tunda selle üle, mida eeskätt viimase 150 arenguaastaga on saavutatud. Eesti keele kasutamine õppekeelena ja eesti oma õpiku ajalugu ulatub veel kaugemasse minevikku, Forseliuse aegadesse.

Ajaloost teame, et koolide ja õpetamisega tegeles kirik Eestis ammu enne emakeelse kooli tekkimist. Arusaadavalt oli ühiseks õppekeeleks tollal ladina keel. Tunneme ju kõik ütlust – kiri algab kirikust ja rahvas algab raamatust. Nii korraldati keskajal ka siinsetes kloostrites ja kirikukoolides õpetust triiviumi (grammatika, retoorika, dialektika) ja kvadriiviumi (aritmeetika, geomeetria, astronoomia ja muusika) kui tollaste õppeainete alusel. Olulise muudatuse haridusse tõi kaasa reformatsioon, mistõttu paljud uurijad peavad Martin Lutherit suurimaks revolutsionääriks inimkonna ajaloos, kes reformis kiriku, pani aluse emakeelsele kooliharidusele ning oma piiblitõlkega ka saksa kirjakeelele.

Et eesti koolil on samuti luterlikud juured, siis on arusaadav, miks meile on emakeelne kooliharidus alati nii oluline olnud. Kui Luther ütles, et inimesel pole jumalaga suhtlemisel vahemehi vaja ja tuleb õppida omas keeles aru saama kristlikust moraalist ning selle järgi elada, siis seesama põhimõte arusaamisega õppimisest, õpitu mõistmisest ning suutlikkusest omandatud teadmisi rakendada kehtib ka tänapäeval kõiki haridustasemeid ja kooliastmeid silmas pidades.

Marju Lepajõe kirjutas 2017 aastal : *Väga selgeks saab siis (keerulises tänapäevas), kui oluline on emakeelne haridus. Just sellest sõltub püsijäämine, see rahva enesekindlus, millest on. korduvalt kõnelnud ka meie president Kersti Kaljulaid. Kui kunagi piisas enesekindluseks algkoolist, siis tänapäeva maailmas peab see olema ülikool. Ükskõik kui suur on sündimus või kui hasartne on majandus, otsustav rahva püsijäämisel on ikka see, mis keeles antakse haridust, millises mõõtkavas elab tunnetuskeel, emakeel. Seepärast ei ole emakeelsele ülikoolile alternatiivi, kui mitte just ihaleda võimalikult kiiret hääbumist. <https://arvamus.postimees.ee/6118278/anne-sulling-eesti-vajab-rakendusuuringute-keskust> Süstemaatiline, kriitiline mõtlemine ei ole kaasa sündinud. Suutlikkus süstemaatiliselt mõelda kujuneb välja alles kolmekümnendateks eluaastateks, nii nagu ka vastutustunne — ja paljudel ei kujunegi, kui seda järjekindlalt ei arendata.*

Polegi vist vaja rõhutada, et Marju Lepajõe öeldus sisaldabki Eesti koolihariduse haridusfilosoofiline põhikäsitus. Sedasama – omakeelse ja oma kultuuri ning traditsioone arvestava kooli kui kestlikkuse ainuvõimalikku tingimust käsitles korduvalt ka Peeter Kreitzberg, kelle sünnist möödub tänavu 14. detsembril 70 aastat.

Veel üks põgus kõrvalepõige *rahvaste hariduse isa* Johan Amos Komensky (1592-1670) loodud didaktika juurde. Komensky esitab esmakordselt koolikorralduslikud põhimõtted 4-astmelise ühtluskooli ja selle

haridustasemete kaupa, mis peaksid olema kõigile kättesaadavad: 1) kuni 6 aastasi lapsi õpetab ema emakoolis ja kodukeeles; 2) 7-12 aastased käivad emakeelses koolis; 3) 13-18 aastased õpivad ladina koolis ja 4) 19-24 akadeemias. Arusaadavalt olid tema käsitusel kaks viimast ladina- ja kreeka keelse õppega, mis lubaks õppuritel tutvuda klassikute teostega. Kogu elanikkonna ehk rahva hariduseks aga nägi ta ette emakeelse õppe, milles ta soovitas eriliselt järgida mõtlemise, kõnelemise ja tegevuse ühtsust. Õige ja vajalik alusprintsip ka tänapäeva hariduskorralduse tarbeks.

Forseliuse koolitatud külapoistest 17. sajandi lõpul said koolmeistrid, kelle tegevus ja eestikeelsete rahvakoolide asutamine tähendas massiliseks kujuneva koolihariduse algust Eestis. Rootsi ajal jõuti nii gümnaasiumide kui ka ülikooli asutamiseni. Järgnes Põhjasõda ja Rootsi aeg sai läbi ning uutes oludes hakkas taas kujunema koduõpetusele lisaks koolivõrk nii küla- kui vallakoolide tasemel, mis lubas üksikutel ärksamatel edasi liikuda kas vene või saksa keeles töötavatesse gümnaasiumitesse. Oluline on mõista, et enamasti tähendas tollal uus ja kõrgem kooliaste ka uut õppekeelt.

Tõsisemalt poliitilisteks muutusid õppekeele küsimused meie aladel 19. sajandil. Aleksander I kaotas pärisorjuse Eestimaa 1816 ja Liivimaal 1819 ning püüdis rakendada ühtluskooli põhimõtet ka Balti erikorra tingimustes, millest ka hilisem rahvusliku ärkamisaegne tänuikkus tema suhtes Aleksandri-kooli liikumisenä. Sajandi lõpupoole, täpsemalt alates 1882. aastast nägi Vene impeeriumi hariduspoliitika ette ka Eesti aladel ülemineku venekeelsele üldharidusele. Seetõttu vabastati senistest eestikeelsetest koolidest töölt kõik vene keelt mitteoskavad õpetajad ja asendati enamasti vene keelt valdavate poolharitlastega. Arvata võib, et suurem osa õppeainetest õpiti lihtsalt pähe õppesisu tegelikult mõistmata. Ka 1802 samuti Aleksander I taasavatud saksa keeles töötav Tartu ülikool nimetati Jurjevi ülikooliks, mistõttu lahkusid paljud baltisaksa professorid. Venestusperiood polnud õnneks väga pikk ning pärast 1905. aasta revolutsiooni osutus võimalikuks avada esmakordselt eesti õppekeele keskool Tartus 1906. aastal.

Kui 1918 loodi Eesti Vabariik, algas rahvusliku ja emakeelse haridussüsteemi ülesehitamine. Selles on erilise tähendusega Peeter Põllu seisukohad ja tegevus juba enne omariikluse tekkimist – nimetagem siinkohal tema tööd 1911. aastast “Kultuur ja rahvahariduse korraldus”, mida võib õigusega pidada eesti esimeseks haridusstrateegiliseks dokumendiks. Põld kirjutab: *Kõik õpetus rahvakoolis peab kodumaa tundmise ümber koondatama ja emakeele peale rajatama. Alles siis, kui lastele lähem ümbrus arusaadav ja kodukeel tõsiselt eneseavalduse abinõuks saanud, viidagu nad kaugemasse ilma, võõraste rahvaste juurde, kelle kultuur sedaviisi haritud pinnalt täiendavalt ja õiendavalt mõjule pääseb. Mitte kitsa rahvusliku liialduse mõttes ei astu meie üles, et kool olgu natsionaalne, rahvuslik, vaid sellepärast, et see kasvatuse seisukohalt ainuke õige tee on.* (tsitaat tema elulooaamatust „Lastest tuntakse meid“, lk 63). Mõõdunule mõeldes tuleb tunnustada tänuvõlga paljude haridusjuhtide ja õpetajate ees, kelle targa töö tõttu on eestikeelne haridussüsteem praegugi alles ja püüab areneda. Emakeelne haridus oli, on ja jääb kriitilise tähendusega tingimuseks väikerahva kestlikkuses.

Kuhu oleme jõudnud?

Praegu elavad Eesti ühiskonnas paljude teiste rahvaste – ligi 200- esindajaid, mistõttu on ka õppekeele küsimused pidevalt päevakorral. Eesti ja Soome üldharidust peetakse Euroopas parimateks. Oleme seni saavutanud alates 2006. a PISA uuringutes häid kohti, kuid ometigi pole me taasiseseisvunud Eestis suutnud lahendada mitmeid õppekeele ja keelte õppimisega seotud probleeme.

Alustame sellest, kuidas defineeritakse mõistet õppekeel – saksa keeles *Unterrichtssprache*, inglise keeles *language of instruction* või *medium of instruction*, vene keeles *jazõk obutšeniija* või soome keeles *opetuskieli* ning kuidas seda interpreteeritakse.

Hariduse ja kasvatuse sõnaraamatus 2014 on kirjas: **õppekeel on keel, millest toimub põhiosa õppest (lk 483). Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse (2016) §21-1 sätestab õppekeele järgmiselt: Kooli või klassi õppekeeleks loetakse keel, milles toimub õpe moodustab vähemalt 60 protsenti riiklikes õppekavades määratud väikseimast lubatud õppe koormusest. Kui õpe ei toimu üheski keeles 60 protsendi ulatuses, loetakse õpe kakskeelseks. Kakskeelse õppe puhul käsitatakse õppekeelena kahte keelt, milles toimub enamusi õppest.** Seadusega on määratletud vaid õppeaeg ja kursuste arv, kuid puudub täpsem määratlus õppesisu seisukohalt. Arusaadavalt pole üheväärsed õppekeele kasutuselt nt kehaline kasvatus ja matemaatika, ning midagi pole öeldud olukorra kohta, kui koolis kasutatakse nt kolme õppekeelt. Tuletan meelde ka terminikasutuse - eesti keel on emakeel eesti rahvusest lapsele, muu etnilise taustaga lapsele on ta õpipsühholoogia seisukohalt võõrkeel. Eesti keel riigikeelena on poliitiline ja juriidiline, mitte pedagoogiline termin. Lissaboni kokkuleppe kohaselt(2009) tunnustatakse üldharidust kui lähtealust ülikoolidesse astumisel kõikides EL liikmesmaades olenemata õppekeelest.

Õppekeele küsimus on väärinud alati tõsist tähelepanu, sest kasutatavast keelest sõltub otseselt õppeinfo mõistmine ja selle talletamine püsimalle, mis omakorda lubab omandatud teadmisi uuesti leida ja rakendada. Emakeelset õpet peetakse loomulikuks eelkõige seetõttu, et õppija valdab seda keelt kõige paremini, sest kasutab seda pidevalt oma igapäevaelus, millega omandatakse ka suurem sõnavara ning repertuaar tekstiloomeks. Võõrkeeles õppimisel on õppeaine sisu omandamine raskem ja ajamahukam, sest õppijal on keelevahendeid õppimiseks ja õpitu mõistmiseks vähem.

K. Kalamees-Ruubel ütleb oma doktoritöös „Eesti keele ja kirjandusõpetuse roll Eesti õppekeele üldhariduskooli õppekavas 1917-2014 järgmist: *Eesti keel eesti lapsele on vahend ja alus kõigi õppeainete õppimiseks ehk üldhariduse omandamiseks. Teisalt on tal õppeaine ning keelena oma eesmärgid ning ülesanded nagu teistelgi õppeainetel, ent eesti keele teadmiste ning ainealaste oskusteni jõudmise kõrval ka suur kasvatuslik ning kultuuriline potentsiaal.* (Kalamees-Ruubel 2014:75-76). Küllap kehtib öeldu ka teistes keeltes omandatava üldhariduse kohta mistahes Euroopa riigis.

Kui taasiseseisvunud Eestis on põhitähelepanu läinud eelkõige eesti keele kui riigikeele õppe arendamisele vene õppekeele koolides ja elanikkonna hulgas, siis eesti rahvusest laste ja noorte eesti keele õpe on jäänud vaeslapse ossa. Küllap arvatakse, et oma emakeelt osatakse nagunii. Eelnimetatud doktoritööst on leida eesti keele ja kirjanduse õppe sisu ja õppimiseks ettenähtud aja arengulugu ajavahemikus 1917-2014. Eriti arusaamatu on emakeele õppeaja pidev vähenemine nii põhikoolis kui gümnaasiumis, sisulistest ja sageli põhjendamata muudatustest rääkimata. Kõnealuses monograafias on ulatusliku ajaperioodi analüüs lubanud jõuda õppesisu valiku põhjendatud printsiipideni nii eesti keele kui kirjanduse õppimiseks, mida peaks eriliselt arvestama uute õppekavade koostamisel.

Senine muretu suhtumine eesti keele kui emakeele õpetamisse ja õppimisse on viinud olukorrani, kus keelekasutus ühiskonnas on tugevasti muutunud. Igaühel meist on õigus kasutada oma isikukeelt ehk **idialekti** – ühele inimesele iseloomulikku keelt, mis on seotud tema haridustaseme ja sotsiaalse kuuluvusega. Teatud inimrühmale iseloomulikku keelepruuki nimetatakse **sotsialektiks** ehk sotsiaalmurdeks, vahel ka erikeeleks või slängiks. Individuaalne keelekasutus on vahel seotud päritolukohaga, ja nii on minulgi üks hea vandiraiujast kolleeg Hiimaalt, üks helmeke Helme ja kaks mets-junlasest klassiõde-venda Karuselt. Enamasti räägime me omavahel eesti kirjakeelt, mis kõigile selge

ja ühemõtteliselt arusaadav, aga ühekandi rahvas kasutab murdekeelt ehk **dialekti**, mida vaid asjaomased mõistavad. Tänavu septembris ilmunud Raimo Saagi ja Jüri Valge koostatud artiklite kogumik „Sõida tasa üle silla“ on väga hea raamat eesti keelest ja meelest, millega kõigil soovitan tutvuda.

Murekohaks on kujunenud eesti keele nn uuskeel ehk *newspeak*, milles kasutatakse sarnaselt kunagisele kadakasaksa keelpruugile nüüd inglise keelt eestikeelsete käände- ja pöördelõppudega. Oli aeg kus *Nachtingallid schlaagisid* ja käidi *Tante Emiliet besuchimas*. Oli aeg, kui käännati ka *partjankasid ja barankasid* ning mindi *domupravleniesse*. Arusaadavalt rikub niisugune keelekasutus, olgugi, et vaid kõnekeeles, keeletaju ja ähmastab selge mõtte edastamise võimalusi, vaesemaks jäädakse mõlemas keeles. Sedasama leiame praegu nii meedias kui noorte keelepruugis. Ka praegune snoobitseda püüdev rämpskeele kasutus on igal juhul sotsiaalse kuuluvuse märk, ja samas väga informatiivne. Kuulsin üht kummalist lauset, kuulake ja mõelge, mida see tähendab: **Meie Bossi göölfrend bitšis megakuulilt Taltechi tšiki feedbäkki roundteibli kohta**. Ikkagi kaks eestikeelset sõna alles- esimene ja viimane. Ja ometigi saame aru, mi kõneleja öelda tahtis. MOT.

Tähelepanuväärne on seegi, et Eesti keeleseadusest on kaotatud normkeele kasutamine avalikus ruumis, ja seal juhib seda vaid keelekasutuse hea tava. Isegi rõvesõnade pruukimine omavahelistes vestlustes on muutunud tavaliseks, millele vahetevahel reageerivad bussis-rongis vaid vanemad härrasmehed. See pole enam õppekeele, vaid kasvatus- ja kasvatamatuse ning kujuteldava kõike-lubatavuse küsimus. Ometigi on hea emakeele valdamine põhivahend ka edukaks õppimiseks ehk just ja eelkõige õppekeelena. **Elo Viiding räägib apla ambitsioonikuse sündroomist 12. oktoobri Õpetajate lehes** ning küsib, mida kujutavad endast ambitsioonikus ja enesekindlus nähtustena ning mida nende kooslus üledoosi korral inimesega teeb? Igal juhul on ambitsioonikus segatuna *hüpermega*-enesekindlusega, ülivõimas asi, mis trügib avama *kõiki* uksi iseenda kultustamiseks instagrammi-nartsissikastmes, vajadusel *kõiki* ja *kõike* jalge alla tallates. Ka keelekasutuses, selle asemel et midagi hoida ja pühaks pidada. <http://opleht.ee/2018/10/apla-ambitsioonikuse-sundroomist-ja-haridusest/>

Ometigi on heaks näiteks Eesti riigi toetus eesti keele õppimiseks välisriikides. HTM toetab 80 eesti keele õpetuskohta välisriikides, sh üldhariduskoole, pühapäevakoole, seltse, keelekursusi, lasteaedu. Eestist lähetatakse õppevara, on e-õppevõimalused (Üleilmakool, Keelekliik ning Keeletee)eesti keele ja kultuuri lektorid töötavad 9 ning eesti keelt õpetatakse praegu 30 väliskõrgkoolis.

Kuidas kasutatakse praegu Eesti koolides õppekeeli?

Arusaadavalt on enamikus koolidest õppekeeleks eesti keel, vene õppekeeleaga koole on EHISE kommunikatsioonimooduli põhjal 74 (seisuga 10.10.2018). Inglise keeles on võimalik õppida 8 koolis: Audentse Erakoolis, EBS Gümnaasiumis, Eesti Rahvusvahelises Koolis, Miina Härma Gümnaasiumis, Euroopa Koolis, Tallinna Inglise Kolledžis, Tallinna Rahvusvahelises Koolis ja Tartu Rahvusvahelises Koolis. Kolmes nimetatust on kõrval ka eestikeelne õpe. Euroopa koolis toimub õpe inglise ja prantsuse keeles ning Soome koolis soome keeles. Ühes koolis – Tallinna Saksa Gümnaasiumis on klassid, mis õpivad saksa keeles.

Omaette probleem on õppekeele maht kõrgkoolides ja ülikoolides. Seoses õppurite mobiilsusega ning teadustegevuse rahvusvahelistumisega on oluliselt kasvanud inglise keele kui õppekeele osakaal. Ühelt poolt soovib riik olla avatud välisüliõpilastele ja õppejõududele, teisalt ei tohi unarusse jätta eestikeelse õppevara koostamist ning meie ülikoolide juhtrolli Eesti kultuuri ja omariikluse kestlikkusele vajalike emakeelsete haritlaste koolitamisel. Küllap on ülikoolidel vaja eelkõige hea seista selle eest, mida

sätestab meie põhiseadus omariikluse, keele ja kultuuri kohta. **Sellest on korduvalt rääkinud Reet Kasik**, mullune Widemanni preemia laureaat. Ja tal on õigus.

Euroopa keelte õpetamisest Eestis

Erik Allardt kirjutas üles 1979. aastal oma palju tsiteeritud mõtte: *Väikerahvaste saatatus on olla mitmekeelne*. See polnud ka mainitud aastal mingi maadeavastus, pigem konstateering, mille kohaselt suurema kõnelejaskonnaga rahvaste keeli kasutatakse ka rahvusvahelises suhtlemises laiemalt ning väikesearvulistel rahvastel tuleb mistahes suhtlemiseks osata lisaks oma emakeelele mitut teist keelt. Praegu ongi Euroopas ja maailmas väga erinevatel põhjustel kujunenud mitmekeelsed ja mitmekultuurilised ühiskonnad. Euroopa keelte õpetamine oli Eesti koolikultuuri osa juba enne omariikluse teket. 20. sajandi alguse kohalikul kolmkeelsusel – eesti, saksa ja vene – on oma ajaloolised juured, juba tollal poleks vene ja saksa keelt oskamata Peterburis õppida saanud ei Tobias ega Köler ja paljud teiste elualade esindajad. Peaksime olema tänulikud oma varakult välja kujunenud mitmekeelsusele.

Võõrkeelte õpe erinevatel aegadel

Euroopas kasutatavate keelte – saksa, prantsuse ja inglise – õpe leidis aruka korralduse Eesti Vabariigi ajal. Vaieldi, nagu Eestis ikka kombeks, milline võõrkeel on esimene ja tähtsam. Esimese ja teise võõrkeele määratlus sõltus sageli tollaste haridusministrite eelistustest. Varasema saksa keele sundis teisele positsioonile taanduma inglise keel 1930. aastatel. Prantsuse keele õppijaid oli ka tollal vähe, kuid Prantsuse lütseum koolina olemas. Keelte õppe juurde kuulus ka vastava maa kultuuri õpetus ning võõrkeelte õppesisu kujunemisest on lugeda Martina Põldvere (Saksa keele õppekavade 2003) ja Maris Tominga (Inglise keele õppekavade 2006) teadusmagistritöödest. Gümnaasiumiastmel õpiti ka kreeka ja ladina keelt, mis olid ettevalmistuseks ja aluseks õpingutele ülikoolis. Ülikoolides õpiti arusaadavalt nii ladina kui ka kreeka keelt.

Segastel II maailmasõja aastatel domineeris võõrkeelena saksa keel, isegi mõneks sõja-aastaks suurendati üldhariduskoolide õppesisus saksa kirjanduse ja ajaloo mahtu. Pärast Eesti inkorporeerimist NSV Liitu oli periood alates 1945. aastast, mil võõrkeelte õpe oli pea olematu – 1 tund nädalas, ja sealjuures esimeseks võõrkeeleks sai vene keel. Olen ise ajast, kus alustasin vene keele õpinguid 2. klassis ja inglise keele õppimist alles 8. klassis, kuid seda siis intensiivselt – 4–5 tunniga nädalas. Nelja keskkooliaasta jooksul sai nii kaugele, et võis astuda Tartu ülikooli, kuhu 1965. aastaks olid jõudnud juba ka esimeste süvaklasside lõpetajad, kellest mõnevõrra hiljem. Tulevaste inglise keele õpetajate koolituseks tehtigi tollal kaks rühma – süvaklasside lõpetanud ja „lihtsurelikud tavakoolist“. Pidime kõvasti pingutama, et kahe esimese kursusega teistele järele jõuda. 1961. aasta üleliidulisest määrusest, mis võõrkeelte õppeks lahendamad tingimused kaasa tõi, on juba varem kirjutatud, vähem ehk sellest, kuidas Ferdinand Eiseni ministriks oleku ajal osati korraldada usumatult tulemuslikku võõrkeelte õpetust ning loodi süvakoolide võrk paljude õppeainete diferentseeritud õpetuseks.

Mis oli nõukogude perioodis tähelepanuväärset?

Eelkõige see, et säilis õppekeelena eesti keelja eestikeelne õppevara. Arenes pitisas ka Euroopa keelte õpe, sh võõrkeelte süvaõpe, vaatamata sellele, et reisida sai vaid tollastes idabloki maades. Lugeda sai, kes oskas ja soovis, igas keeles. Võõrkeele süvaõppega koolide ja klasside avamine väärrib eraldi käsitlust, sest olime ju mõnes mõttes ikka väga erilised. Töötasin Vabariiklikus Õpetajate Täiendusinstituudis saksa keele metoodikuna augustist 1980 jaanuarini 1985. Loomulikult puutusin kokku kõikide tolleaegsete väärivate võõrkeelte spetsialistidega, kellelt palju õppisin.

Teatavasti elas läänemaailm 1957. aastal üle sputnikušoki ja asus usinasti tegema haridusreforme. Samas mõisteti ka tollases Nõukogude Liidus, et suhtlemine teiste riikidega vajab taaselusustamist ning selleks on vaja osata võõrkeeli. Ilma valgust nägi üleliiduline määrus 21. märtsist 1961, millega suurendati võõrkeelte õppimise võimalusi 5. klassist alates. Eestis oli tollal haridusminister Ferdinand Eisen, kes selle oskuslikult ära kasutas ning arvestades asjaolu, et 1959. aasta detsembris oli tööd alustanud ka Pedagoogika Teadusliku Uurimise Instituut, sai võimalikuks nn koolieksperimendi korras hakata Eestis rajama süvaklasside ja koolide võrku. Määrust silmas pidades alustati võõrkeeltega, kuid järgnesid muusika jt kunstiained, loodusteadused. Avati spordikallakuga, teatri-, ajaloo- ja kirjandusklassid, mis võimaldasid diferentseeritud õpetust ning motiveeris nii õpilasi süvitsi õppima kui ka lapsevanemaid laste suurema töökoormusega õpinguid toetama. Praegu räägitakse sellest terminiga „deep learning“, milles Eestil on juba 80 aastane kogemus.

Saksa keele süvaklasside rajamisega alustati 1962. aastal tollases 42. keskkoolis. Arusaadavalt oli kõigepealt vaja koostada õppeprogramm – praeguses tähenduses ainekava, ja õppevara – õpikud ja töövihikud, koolitada õpetajaid ja koostada metoodilisi juhendeid, vaadata üle koolikorraldus (süvaõppeks jagati klassid väiksemateks keelerühmadeks!) ning luua ka keskkond süvendatud kultuuriõppeks, mida tollal tähistati nimega „Landeskunde“.

Kõige sellega tegelesid aktiivselt ja targalt proua Emerendiana Silling, selle kooli õppealajuhataja, ja PTUI teadur Reet Selg. Neil oli eriline oskus suhelda nii õpilaste, kolleegide, lastevanemate kui ka meediaga. Väärikad, täpsed ja järjekindlad, usaldusväärsed ja samas nõudlikud ning pisemaidki edusamme tunnustavad kolleegid. Inglise keele süvaklasse tuli rohkem – lipulaevaks tollane Tallinna 7. Keskkool, samuti ka 21. keskkool, loodi süvaklassid Pärnus, Võrus, Tartus jm. Nimetagem siinkohal Leida Vahtrat, Ingrid Sotterit, Kristi Tarandit ja Ingrid Kuljust. Koostöös Tartu Ülikooli TÜ ja Tallinna Pedagoogilise Instituudi saksa ja inglise keele kateedrite ja VÕTiga kujuneski meeskond, mis suutis süvaklassid tööle rakendada ajapikku mitte ainult Tallinnas (sh vene õppekeele koolides, 53. kk ja 26. kk), vaid ka Räpinas, Valgas ja Tartus ka süvakoolid (tollane Tartu 3. kk ja 2. kk, praegune Miina Härma Gümnaasium. Tänapäevaks on saksa keele süvaõpe Tartus ammu lõppenud). Olgu öeldud, et siis oli võõrkeeleõppijate proportsioon 60% (inglise):40 % (saksa keel) ja paaril koolis alustati ka prantsuse keelega. Prantsuse Lütseumi traditsiooni säilitava koolina taastas Lauri Leesi mõnevõrra hiljem.

Kõige olulisem oleks õppida tollasest õppesisu ja õppeprotsessi korraldusest, õppevara koostamisest ning õpetajate nõustamisest. 1959. aasta detsembris oli loodud Pedagoogika Teadusliku Uurimise Instituut (PTUI). Nagu juba eelpool öeldud, olime Ferdinand Eiseni abiga „eksperimentaalne respublika“ ehk eksperimentide liiduvabariik. Üks nende hulgast oli keelteõppe seisukohalt ülimalt oluline ulatuslik õppevara ehk uute õpikute koostamise eksperiment. Selle jaoks koostati kõigepealt uurimisprogramm, seejärel toimus osalevate õpetajate koolitus, kus selgitati koolieksperimendi eesmärgid ja kuidas tähelepanekuid eksperimendi kohta protokollida. Iga katseperioodi lõpus toimusid seminar-arutelud, kus eksperimendi käiku analüüsiti. Selle tulemusel loodi terve koolitsükli jaoks nii inglise kui saksa keeles koolikatsetuse ja järgnenud korrektsiooni läbinud väga head õpikud, töövihikud jm õppevara, millest kujunes terviklik õppekomplekt. Olgu öeldud sedagi, et rikas ja mitmekesine õppevara aitas ületada vähest tundide arvu tavakoolides.

Ainekavad (siis nimega aineprogrammid) koostati PTUI teadurite juhtimisel ning need arutati läbi ainekomisjonides, kuhu kuulusid oma ala asjatundjad ülikoolidest ja tegevõpetajad. Õppekirjanduse komisjonis analüüsiti põhjalikult õpikute käsikirju ning kogu info ja nõustamine leidis vahendamist VÕTi

metoodikute ning instituudis korraldatud täienduskursuste kaudu. Kuigi igasuguseid üleliidulisi käsulaudu tuli samuti, siis tollane ministeerium oskas neid kenasti selekteerida ja saata rakenduseks vaid vajaliku. Koostöö ülikoolide õppejõudude, metoodikute, teadurite ja õpetajate vahel oli ülimalt ratsionaalne ning info liikus kõikidel tasanditel, pealegi tundsid kõik kõiki. Probleemidest räägiti kohe ja selleks, et neid professionaalselt lahendada. Mäletan õppekirjanduse koosolekut, kus analüüsiti ühe õpiku käsikirja. Oli tollalgi konkureerivaid autoreid ja polnud kõik alati ühel meelel ega südamesõbrad. Minule, tollal noorele inimesele oli väga õpetlik näha ja kuulda, kui konkureeriv autor ütles: *See vana-aasta lõpu tekst on teil hea küll, aga mul on üks luuletus, mille lisamine selle paremaks teeks.* See oli õpetus kogu eluks: kui oskad kusagil aidata, siis tee seda. Tollal olid kõik n-ö asja eest väljas, sageli ka isiklikest suhetest üle vaadates.

Võõrkeelte õpetamise kvaliteedi tagamisel oli eriti oluline õpetajatele nõustamine ja praktiliselt kõikide õpetajate osalemine täienduskursustel. Traditsioon selleks tekkis ju juba Käisi kooliuuendusliikumisega. VÕTi ainemetoodik vastutas selle eest, mis tema ainevaldkonnas toimus, ja tema oli see, kellelt küsida ja ka nõuandeid saada. Kui õpetajad vajasisid lisateavet mõne teema kohta, saadeti ettepanek VÕTi ja sealne metoodik siis otsis asjatundliku lektori ja kursuste kavassee saigi. Eriti väärtustasid tollased saksa keele õpetajad Tallinna Konservatooriumi dotsendi Tiia Järgi saksa keelt kõnelevate maade muusikakultuuri alaseid loenguid. Lektoritena esinesid alati ka õpikute autorid, psühholoogid, ajaloolased jt spetsialistid.

Eriti oluline oli seos õpetaja põhikoolituse ning täienduskoolituse vahel.

Võõrkeelte õppimise korraldamisel peeti ja tuleks ka praegu eriti oluliseks pidada ning rakendada keeledidaktilisi lähtealuseid. Põhialuseks on õppijate emakeele ja keele interferentsi arvestamine ning vastava keelega seonduva kultuuriloo (*Landeskunde, country study*) õpe. Kui praegu räägitakse LAK õppest (lõimitud aine ja keeleõppest) kui millestki eriliselt uuenduslikust, siis juba tollal õpetati geograafiat, kirjandust, ajalugu ja giidindust inglise ja saksa keeles. Olid ka vastavad kohalike autorite koostatud õpikud. Piisab, kui mainida, et K. Tarandi Eestit ja Tallinna ajalugu tutvustavaid vahendeid kasutatakse tänaseni. Tähelepanuväärne oli ka argumentatsioon, miks just need õppeained valiti võõrkeeles õppimiseks. Vajadus osata Eestit tutvustada mistahes võõrkeeles on kirjas ka praegustes võõrkeelte ainekavades, kuid maaloolisus ise oma mitmekülgse kultuuriinfo kaotsi minemas, kuna napib ka vastava kompetentsusega õpetajaid. Kõnelemata sellest, et iga keele õppega seondub mitte abstraktne ja üldine teadlikkus riikidest, kus vastavaid keeli kõneldakse, vaid kultuurispetsiifiline maalugu, mis on eriti tähtis ka tänapäeva õpilaste maailmapildi kujunemisel ja mille tundmiseta on raske tulemuslikult suhelda. Täna oludes, kus reisimine on sageli õpilastele kättesaadavam kui õpetajale, on eriliselt oluline taastada süsteemne täienduskoolitus nii keeledidaktilises kui maaloolises tähenduses.

Väärrib mainimist veel üks keelte õppimist mõjutanud tegur – nn informaalne õpe ehk vabatahtlik kooliväline tegevus. Näiteks Tallinna Keeltekool avati juba 1956, õpilasrühmad selles 1980. Alates 1960. aastast töötas Telekool oma mitmete keelesaadetega, mida vaatasid kõik keelehuvilised vanusele vaatamata. Olgu öeldud, et „Mõmmit ja aabitsat“ näidati taas 2017. aastal. Küllap oli ja on selleks veelgi põhjust.

Eelnimetatud võõrkeelte oskuse edendajate töö viljad ulatuvad tänasesse päeva: Inglise Kolledž on samuti uuenenud – praegu on inglise keele süvaõppe kõrval ka IB (*International Baccalaureate*) õpe. Kadrioru Saksa Gümnaasiumis jätkub saksa keele süvaõpe, millele on alates 1995. aastast lisandunud saksa keele rahvusvaheliseks eksamikeskuseks olemine ning ka saksakeelse kutsehariduse omandamise võimalus. Sellest räägiti põhjalikult hiljutisel konverentsil Kadrioru Gümnaasiumis. Prantsuse Lütseumi teavad Eestis ka kõik need, kes pole prantsuse keele õppega kunagi tegelnud, kui eriliselt tulemuslikult

töötavat kooli, kus kultuuri(de)õpe on erilisel kohal. Kõikides kunagistes süvakoolides on siiani säilinud nii keeleõpe kui omanäoline elitaarsus heas mõttes. Omandatakse ulatuslikumad ja mõtestatud teadmised, oskused ja väärtushinnangud maailma mõistmiseks.

Kui nn tavakoolides algas alates 1962. aastast inglise või saksa keele õpe 5. klassist ja kõikides koolides kuulusid fakultatiivtunnid tavalisse tunniplaani, siis sellega oldi vaikimisi rahul, neis tundides käidi ja õpiti, mis võimalik. Küllap oli elanikkonna parem võõrkeelte oskus üks põhjus, miks Eestit kutsuti „Soviet West“ ja kuhu toodi väliskülalisi. Veelgi olulisem on mõista, mida tähendas hea võõrkeelte oskus aastal 1991 ja pärast seda. Nõukogude perioodil õpiti vene õppekeelega koolides ka eesti keelt, paraku mitte kõikjal ja kaugeltki mitte tulemuslikult. Ometigi väärivad tähelepanu tollasest perioodist Valentina Ivini koostatud eesti keele õpikud erinevatele vanusegruppide õppuritele.

Uus aeg

1993. aastast said kõik võõrkeeled – inglise, saksa, prantsuse ja vene keel – võrdse staatuse ning koolid õiguse valida, millist keelt õppida esimese ja millist teise või kolmanda keelena. Arusaadavalt tekkisid uued eelistused. Inglise keel ületab ka praegu mäekõrguselt teisi – seda õpib esimese võõrkeelena üle 90 % õpilastest ehk 121142. Teisel kohal on vene keel 51768 õpilast (B keelena), saksa keele õppijaid on 11 923 ja prantsuse keele õppijaid 4012.

Kuna õppekavades sätestati minimaalne tundide ja kursuste arv, siis paljudes koolides lisati tunde esimese ja teise võõrkeele õppeks, sest 1997. aastast hakkasid toimuma riigieksamid, sh inglise, saksa, vene ja prantsuse keelest, mida sooritatakse tänaseni. Omandatud keeleoskust võrreldakse Euroopa keeleraamistikus kirjeldatuga ning põhikooli lõpus on eeldatava keeleoskustase esimeses võõrkeeles B1 ja gümnaasiumi lõpus B2.

Paraku pole siiski kõigi põhikoolide ja gümnaasiumi lõpetajate tase võrreldav, sest põhikooli lõpueksam on valikeksam ja selle sooritavad aines tugevamad õpilased. Gümnaasiumis on aga palju ka neid, kes ületavad nõutud B2 taseme ning teevad edukalt keeleeksameid C1-C2 tasemel. Riigieksamina tunnustatakse ka rahvusvahelisi keeleeksameid ja hetkel kaalutakse võimalusi rahvusvaheliste eksamite sisse ostmiseks, mis annaks kõigile gümnaasiumilõpetajatele võimaluse saada rahvusvaheliselt tunnustatud keelioskust tõendav dokument.

Paljusid keeli soovivad kõik osata, kuid arvamused liidrid on kogu taasiseseisvunud Eesti perioodil sõna võtnud valdavalt keeleõpetuse metoodika kohta. Õpetajaid süüdistatakse vanamoodsuses ja kõvasti on kiidetud keelekümblust kui moodsat ja õiget ning õnneks on see nt Narvas Heli Adamovitši targalt meie oludele kohandatud töös ka häid tulemusi andnud. Ka mitmetes koolides on keelekümbustus olnud edukas, eriti kahel nooremal põhikooli astmel, kuid nimetatud metoodika alusel õppinud õpilastest jätkab eestikeelsetes gümnaasiumides umbes 2% õpilastest. Kindlasti oli keelekümbustus omas ajas uus ja väärrib jätkuvalt rakendamist meetodina ka täna ja neil, kellele see sobib.

Kui aktsepteerime fakti, et õppijatena oleme kõik erinevad, siis tuleb paratamatult nõustuda ka sellega, et vajame erinevaid õppemeetodeid, strateegiaid ja tehnikaid. Saame kasutada ka erinevaid keeleõppe keskkondi, nii reaalseid kui virtuaalseid, kuid vaja on õpitavat mõista ja mõtestada ehk teisisõnu- õppida arusaamisega. Seesama mõiste – inglise keeles „learning with comprehension“ on saanud vajalikuks mistahes õppetegevuses. Kui räägime keeleõppest lasteaias, kus põhitegevuseks on mäng- siis ka mängul peab olema oma õpetuslik sisu, millest laps õpib kogemusena. Õppesisu valiku küsimused on taas esiplaanil senise õppeprotsessi-kesksuse asemel, sest õppimiseks valitud ja vajalikuks peetud sisu määrab

, millist õppemetoodikat on võimalik ja sobiv kasutada. Seetõttu on vaja Eestis taas avastada PTUIS alustatud keeledidaktika kui teadusdistsipliin, mida praegu rakendatakse nt Saksamaal, Soomes, ka Venemaal jt riikides. Keeledidaktika põhipostulaadid rajanevad emakeelele kui lähtealusele, millele õppija iga järgneva keele õppimisel toetub ning kus õppija keeleinterferentsi kui nähtust teadlikult kasutades jõuab korrektse keelevaldamiseni suhteliselt ratsionaalse ajakasutusega.

Uued õppekavad üldhariduskoolidele aastatest 1996, 2002 ja 2010/2012 avasid võimalused valikainete õppimiseks. Nende hulka valisid koolid sageli ka erinevaid võõrkeeli, sh Skandinaavia maade keeli, aga ka eksootilisemaid – nt ka hiina ja jaapani keelt, samuti klassikalisi kreeka ja ladina keelt. Valikainetena õpitavate keelte hulgas on mõndagi huvitavat leida. Erinevate keelte õppijaid on järgnevalt: hiina keel 211, hispaania keel 1163, inglise keel 375, itaalia keel 88, jaapani keel 94, korea keel 4, ladina keel 75, norra keel 18, prantsuse keel 832, rootsi keel 89, saksa keel 1763, soome keel 1114 ja vene keel 1171, heebrea keel 302. Arvud kõnelevad ise enese eest ja kindlasti on Eestile kasulik, kui erinevate keelte oskajaid saab rohkem. Lisaks õpitakse keeli ka Eestis tegutsevates kultuuriseltsides. Ja kindlasti on vaja, et kõik Eesti püsielanikud valdaksid kohalikku riigikeelt. Seda on vaja igale inimesele sotsialiseerumiseks Eesti ühiskonnas.

Kokkuvõtteks

Hea meel on sellest, et meie noored oskavad praegu suhteliselt hästi inglise keelt, saksa ja prantsuse keele valdajaid aga napib, kuid nt ärimaailmas oleks neid väga vaja. Samas on üsna palju ka neid, kes välismaal õppimiseks teevad rahvusvaheliselt tunnustatud eksameid mitmes keeles. Alati on olnud motiveeritud ja andekaid noori, kes mõistavad keelteoskuse vajalikkust ja väärtust. Eestis ON keelteoskus oluliselt kasvanud. Jätkuvalt on vaja mõelda, kuidas tulemuslikumalt korraldada eesti keele kui emakeele ja riigikeele ning ka võõrkeelte õppimist Eesti üldhariduskoolides. Küllap on erinevate aegade pedagoogilisest varamust ka üht-teist taas avastada ja rakendada, taastamist ootab ka keeleõpetajate professionaalse nõustamise ja täienduskoolituse süsteem.

Erinevate keelte oskust on vaja laiendada kogu elanikkonna hulgas. Goethe ütlus võõrkeelte ja oma emakeele tundmise kohta kehtib endiselt – oskame ju alles siis võõrkeeli hinnata, kui emakeelest lugu peame ja seda korrektselt valdame. Keelteoskus on ka 21. sajandi inimesele varandus, mis lubab juurdepääsu erinevate kultuuridele ning on kasulikuks vahendiks tööturul.

Väikerahvana tuleb meil oma kultuuri ja omariikluse kestlikkuseks palju vaeva näha ning selleks on kooliharidus endiselt üks mõjusamaid vahendeid. Ka 21. sajandil peame nõustuma väitega: mida Juku ei õpi, seda Juhan ei tea. Elukestvaks keelte õppeks aga soovin jõudu nii Jukudele kui Juhanitele.

Tänan tähelepanu eest.